

تدوین راهنمای طراحی شهری دوست دار کودک

امیر رستگار* - کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، و مشاور طراحی در میلان، تهران، ایران.

برتراندو بونفانتینی^۱ - دانشیار گروه معماری دانشگاه پلی تکنیک میلان، میلان، ایتالیا.

Child-friendly urban design guideline

Abstract

Today, attention to socially vulnerable groups, especially children, in the process of designing and planning the city's most important issues and Maximum attention is focused on experts and administrators manage the city. On the other hand, modification of the urban environment for children through urban design solutions, demonstrates a sense of responsibility towards the children of the professional architectural and urban planning. And will be training and responsibility in children and adolescents. Suitable for children and adolescents because the environment did not encompass costs and only requires knowledge, respect and responsibility among authorities and professionals. Accordingly, in this paper, fundamental and problem-based approach, and using the method of "analytical" and "logical reasoning" and policy research to study the aspects of child-friendly cities studied. And urban design guideline is considered child-friendly cities. Finally, in brief, the principles and design criteria are referred to child-friendly cities.

Key words: children, urban design guidelines, child-friendly city.

چکیده

امروزه ضرورت توجه به اقشار آسیب پذیر اجتماعی خاصه کودکان در فرایند طراحی و برنامه ریزی شهر، از مهمترین مقولاتی است که توجه بیشینه صاحب نظران و مدیران مدیریتی شهر را به خود معطوف داشته است. از سویی دیگر، مناسب سازی محیط شهر برای کودکان از طریق راهکارهای طراحی شهری، نشانگر احساس مسئولیت جامعه حرفه ای معماری و شهرسازی نسبت به کودکان بوده و موجب آموزش و مسئولیت پذیری در کودک و نوجوان می شود؛ چراکه ایجاد محیط مناسب برای کودک و نوجوان هزینه چندانانی را دربر نمی گیرد و تنها نیاز به آگاهی، توجه و احساس مسئولیت در مسئولان و متخصصان دارد. بر این اساس، در این مقاله با رویکرد بنیادی و مساله محور، و با بهره گیری از روش «توصیفی-تحلیلی» و روش «استدلال منطقی» و همچنین سیاست پژوهی به بررسی ابعاد شهرهای دوستدار کودک پرداخته و تدوین راهنمای طراحی شهری شهرهای دوستدار کودک را مدنظر قرار داده است. در پایان نیز به اجمال، اصول و معیارهای طراحی شهرهای دوستدار کودک مورد اشاره قرار می گیرد.

واژگان کلیدی: کودک، راهنمای طراحی شهری، شهر دوستدار کودک.

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۷۱۱۷۰۱۴۲؛ رایانامه: amir.rastegar@polimi.it

۱. Bertrando Bonfantini- Associate of Politecnico di Milano, Milano, Italy

مقدمه

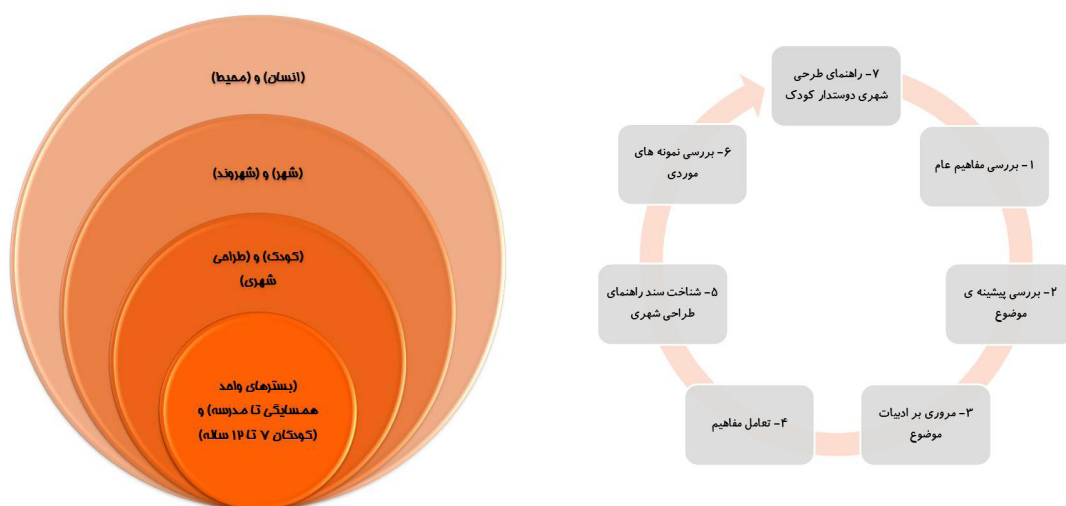
مفهوم ثابت که مفهومی متغیر است، و با توجه به تجربیات مردم هر جامعه و ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آن جامعه در ذهن مردم شکل می‌گیرد و تبلور پیدا می‌کند. به همین دلیل است که سن دوران کودکی، طول زمانی آن و توقعات و تصورات نسبت به آن در جوامع گوناگون متفاوت است (شاه آبادی فراهانی، ۱۳۸۲، ص ۴۸). همچنین جایگاه برنامه ریزی و کاربری زمین در نحوه و چگونگی استفاده از فضاهای شهری و میزان سازگاری آنها با مولفه ها و شاخصهای اجتماعی نیز از موضوعات مهمی است که لازم است تا در فرایند طراحی و برنامه ریزی شهری مورد توجه باشد؛ چنانچه «استفانو مورونی»^۱ در مقاله ای اشاره دارد که کدامین دسته از «مقررات کاربری زمین» بیشینه سازگاری را با پیچیدگی سیستمهای اجتماعی- فضایی و محدودیتهای ذاتی ناشی از آن دارد (Moroni, 2014, P. 248). از طرفی دیگر، «بریگمن» به عنوان یکی از روانشناسان تربیتی استدلال می کند که: «کودکان، تنها شهروندان آینده نیستند، آنان

امکان حضور در متن جامعه برای کودکان، امکان یادگیری، بکار بستن دانسته‌ها، و همزیستی با دیگران از مهمترین موضوعاتی است که امروزه در ساختار شهری و ارکان مرتبط با مدیریت شهرها اهمیت یافته است؛ لذا در این نوع حضور، کل محیط، نقش آموزگار را دارد و خود زندگی در محیط است که به کودک می‌آموزد، چگونه باید تحت تأثیر جهان بینی جامعه پیرامون رشد یابد و بیندیشد. در این نحوه تعامل، مواجهه مستقیم، شرط لازم برای درک درست است و حضور فعال کودک در متن جامعه و مواجهه با موضوعات متفاوت به اندازه نتیجه نهایی اهمیت دارد و نحوه کنکاش و روش تحلیل یک مسئله به اندازه خود پاسخ در رشد ذهنی کودک مؤثر است. از منظر علم «جامعه‌شناسی»، دوران کودکی یک «پدیده» نیست، بلکه یک «مفهوم» است؛ یعنی در واقع پیش از اینکه وجود خارجی داشته باشد، تصویری است که در ذهن مردم جوامع مختلف شکل می‌بندد. دوران کودکی نه یک

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

۶۶



نمودار ۱. (سمت راست) مدل مفهومی تحقیق و فرایند تدوین راهنمای طراحی شهری شهر دوستدار کودک؛ ماخذ: نگارنده و نمودار ۲. (سمت چپ) گستره تحقیق و قلمروشناسی شهر دوستدار کودک؛ ماخذ: نگارنده.

1. The purpose of this article is to explore what kind of (land-use) regulation is more compatible with a radical acceptance of the idea of the complexity of socio-spatial systems and of the intrinsic limits of explanation and prediction.

۲. در واقع انسان حدود ۱۸ سال اول زندگی خود را در حال رشد و تکامل در ابعاد مختلف است و این زمان طولانی و با اهمیتی در زندگی انسان است. از آنجایی که سطح کودک از رشد شناختی موثرترین عامل در ادراک او از محیط و منظر است، توانایی های شناختی کودک به صورت جداگانه و با تفصیل بیشتری مورد بررسی قرار می گیرد (غفوری، ۱۳۸۷).

شهروندان فعال در حال حاضرند»^۲. رعایت توجه به نیازهای کودکان و سازگاری فضایی شهر با آنها از اهداف جمهوری اسلامی و قانون اساسی کشور ماست. از سویی دیگر، فضاهای شهری نقشی اساسی در رشد و تکامل شخصیتی و روان شناختی کودکان دارند؛ چنانچه «فضاهای شهری، در پذیرش نقش‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، شیوه زندگی، تعامل عقاید و نهادینه کردن الگوهای رفتاری کودکان از طریق ارتباط موثر میان آموخته‌های پیشین با تجارب فعلی در آنها نقش بسزایی دارد و در نهایت منجر به احساس تعلق به محیط، بلوغ فردی و اجتماعی و شناخت از خود می‌گردد» (Egretta Sutton & Kemp, ۲۰۰۲: ۱۷۱). بر این اساس در این مقاله به موضوع تدوین راهنمای طراحی شهری دوستدار کودک پرداخته می‌شود و در انتها نیز مواردی از راهنمای موردنظر به اجمال مورد اشاره

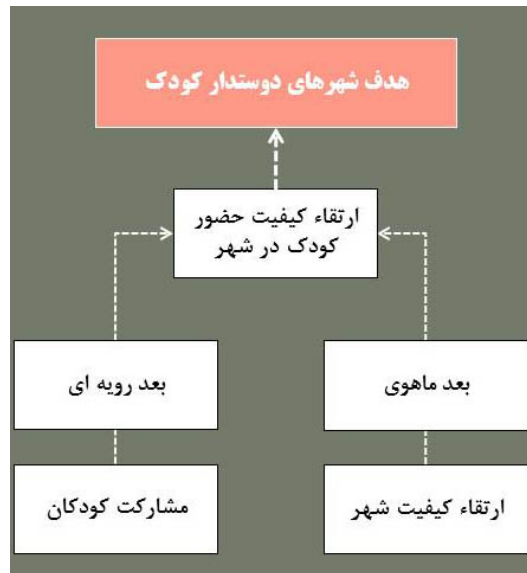
قرار می‌گیرد.

ادبیات نظری

از دیدگاه علوم رفتاری، آنچه معماران می‌آفرینند، یک پتانسیل محیطی (بالقوه) برای رفتار انسان است و آنچه یک فرد استفاده می‌کند، تأثیری است که او از محیط می‌پذیرد. از این دیدگاه، نقش «تئوری پوزیتیو» در طراحی حرفه‌ای این است که قابلیت طراحی را بالا می‌برد و وقتی محیط مصنوع در الگوی ویژه‌ای شکل می‌گیرد که منطبق بر رفتار و نگرش و جهان بینی انسان است، اعلام و اظهار رضایتمندی مردم را نسبت به محیط به همراه دارد (اکرمی، ۱۳۸۲، ص ۳۰؛ به نقل از لنگ، ۱۳۸۰). به همین دلیل ضرورت پرداختن به شهرهای دوستدار کودک و اصول طراحی حاکم بر آنها اهمیت می‌یابد. «با این دیدگاه باید آگاه بود که محیط مناسب، از دید کودکانی با زمینه‌های متفاوت اجتماعی، فرهنگی،

جدول ۱. حقوق کودک در کنوانسیونها و معاهدات بین المللی؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته های تحقیق.

عنوان	موارد مطروح
اعلامیه جهانی حقوق کودک مصوب ۲۰ نوامبر ۱۹۵۹؛ مجمع عمومی سازمان ملل متحد	(اصل ۱) کلیه حقوق انسانی، (اصل ۲) حمایت ویژه در تمامی ابعاد، (اصل ۴) امنیت اجتماعی، التفات به معلولیت کودکان؛ (اصل ۶) محبت و تفاهم؛ (اصل ۷) آموزش رایگان و اجباری؛ (اصل ۸) حمایت و تسهیلات؛
پیمان جهانی حقوق کودک (سال ۱۹۸۹ میلادی)	ماده ۲: منع تبعیض؛ ماده ۳: منافع کودک؛ ماده ۴: تحقق حقوق کودکان؛ ماده ۵: سرپرستی والدین؛ ماده ۶: بقا و پیشرفت؛ ماده ۷: نام و ملیت؛ ماده ۸: هویت کودک؛ ماده ۹: جدایی از والدین؛ ماده ۱۰: پیوستن به خانواده؛ ماده ۱۱: منع انتقال غیرقانونی کودک؛ ماده ۱۲: آزادی عقیده کودک؛ ماده ۱۳: آزادی بیان کودک؛ ماده ۱۴: آزادی اندیشه و مذهب؛ ماده ۱۵: آزادی اجتماعی؛ ماده ۱۶: حفظ حریم کودک؛
کنوانسیون حقوق کودک؛ مصوب نوامبر ۱۹۸۹	تولد و هویت کودک، حق اسکان و زندگی، عدم تبعیض و نژاد پرستی؛ برخورداری از تسهیلات و خدمات؛ نگاه ویژه به کودکان معلول؛ برخورداری از استانداردهای زندگی؛
مقاله نامه اختیاری میثاق حقوق کودک فوریه ۲۰۰۲ (۲۳ بهمن ۱۳۸۰)	بهبود وضعیت کودکان در پیشرفت و آموزش آنها؛ عدم تبعیض؛ محیطی سرشار از صلح و امنیت.



نمودار ۳. (سمت راست) هدف شهرهای دوستدار کودک؛
ماخذ: نگارنده

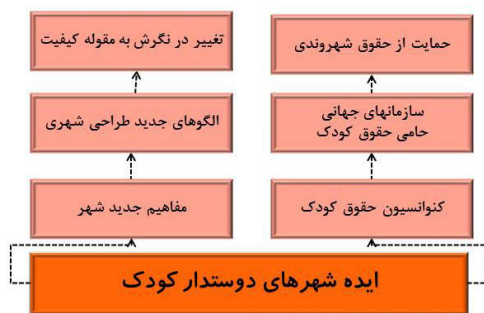
اقتصادی یا شهری با یکدیگر متفاوت خواهد بود. الگوهای ذهنی، متأثر از میزان الفت با محیط و پیش شرطهای جسمی و روانی کودکان است، لذا کودکان با بعضی محیطها بهتر و سریعتر الفت می‌یابند. انس گرفتن با یک محیط، صرفاً دلیل بر غنی و یا مناسب بودن آن محیط نیست، بلکه به معنای دارا بودن قابلیت‌های بالقوه و بالفعل مناسب برای خوگرفتن کودکان است» (بهروزفر، ۱۳۸۰، ص ۴۰).

حقوق کودک

واقعیت این است که مدت زیادی نیست که شهروندی کودکان در مقیاس جهانی جدی گرفته می‌شود. در پی نشست جهانی کودک در سال ۱۹۹۱، مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۲ جلسه ویژه ای برپاداشت که طی آن به کشورهای مختلف جهان توصیه شد نسبت به تهیه و ارائه طرح های ملی با هدف بهبود وضعیت کودکان و نوجوانان توجه کنند. در ادامه به متن کنوانسیونها و معاهدات بین المللی در این رابطه پرداخته می‌شود:

اسلام و حقوق کودک

در آموزه‌های آسمانی اسلام، همه کودکان از دختر و پسر، حقوق و مزایای معینی دارند و همگان از اِعمال

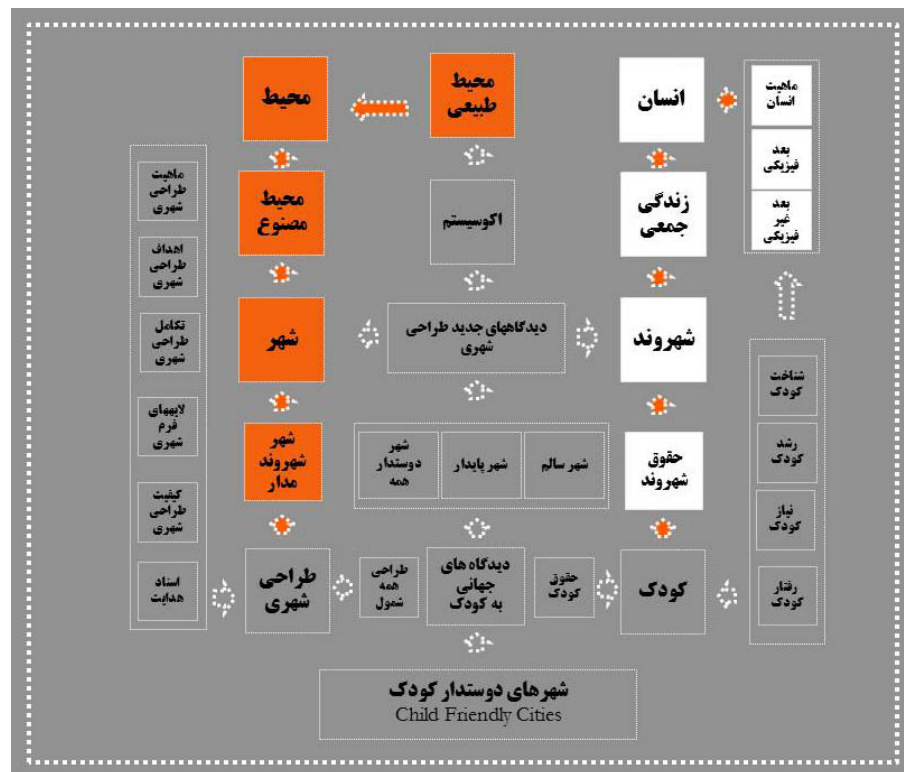


نمودار ۴. (سمت چپ) ایده های شکل دهنده به شهر
دوستدار کودک؛ ماخذ: نگارندگان.

هرگونه خشونت و بی‌رحمی در حق آنان باز داشته شده‌اند. این درحالی است که پیش از اسلام، میان اعراب و دیگر قومها، کودکان در وضع نامناسبی قرار داشتند و از کمترین حقوق عادی نیز بهره‌مند نبودند. آنان با هر بهانه کوچکی از جمله رهایی از فقر و هزینه زندگی، آنها را از میان بر می‌داشتند. در این میان، شرایط دختران بسیار دردناک‌تر بود. بزرگان عرب و افراد سرشناس، داشتن دختر را برای خود ننگ و عار می‌دانستند. آنها را زنده به گور می‌کردند، چنان که خداوند در قرآن می‌فرماید: و هرگاه یکی از آنان را به دختر مرده دهند، چهره‌اش سیاه می‌شود، در حالی که خشم و اندوه خود را فرو می‌خورد و از بدی آنچه بدو بشارت داده شده، از قبيله خود روی می‌پوشانند که آیا او را با خواری نگاه دارد، یا در خاک پنهانش کند؟ و چه بد داوری می‌کنند (نحل، آیه ۵۸ و ۵۹). اسلام با آمدن خود، در قالب تعبیرهای زیبا در این باره، نه تنها مردم را از آن عادت‌های زشت باز داشت، ارزش کودکان را در جامعه افزایش داد و از آن پدران و مادران خواست که به بهانه‌های واهی فرزندان خود را نکشند و با آنها دل‌سوز باشند، آنجا که در قرآن آمده است: و از بیم تنگ‌دستی فرزندان خود را نکشید، ما بیم که به آنها و شما روزی می‌بخشیم. آری، کشتن آنان همواره خطایی بزرگ است» (اسراء، آیه ۳۱).

کودک، روانشناسی و طراحی شهر

کودکان نیازمند محیط هایی هستند که آنان را



نمودار ۵. ابعاد، مولفه ها و مفهوم شناخت شهرهای دوستدار کودک؛ ماخذ: نگارندگان.

آموزش و تاثیرات عوامل محیطی در انسان بوجود می آید. کودک، در حالی که رشد می کند، پرورش هم می یابد. پرورش، تغییر در جنبه های رفتاری انسان است؛ در صورتی که رشد، تغییرات کمی و کیفی در جسم و روح اوست» (احدی و بنی جمالی، ۱۳۸۲). خصوصیات و تغییراتی که در کودک بوجود می آید، محصول تعامل بین «رشد و یادگیری» است. «رشد» تغییراتی است که بر اثر تکامل نیروهای بالقوه ایجاد میشود و تجربه در آن نقشی ندارد؛ در حالی که یادگیری، تغییراتی است که بر اثر تجربه بوجود می آید. اهمیت محیط در رشد و تکامل انسان قبل از قرن هجدهم چندان مورد توجه قرار نگرفته است (مقدم، ۱۳۵۸؛ اتکینسون و دیگران، ۱۳۷۸). صاحب نظران امر تعلیم و تربیت، کودک را محصول تعامل: «طبیعت- تربیت»، «وراثت- محیط»

مخاطب قرار دهد، به چالش وادارد و آنان را جلب کند. به عنوان یک ضرورت، شهرها برای کودکان، باید آمادگی داشته باشند. شهرهای امروزی شاهد آن است که بسیاری از سازندگان شهرها اغلب بدون توجه به خصوصیت ساختمان های اطراف و سنت شهر اقدام به احداث ساختمان های مختلف می کنند. شهر از دیدگاه کودکان به صورت محیطی افسرده و ملال آور تبدیل شده است. ایجاد بزرگراه ها و شبکه های اصلی شهری، که بدون معنا و مفهوم باعث جدائی محله ها و مناطق مختلف شهرها از یکدیگر می شود، تحرک و پویایی کودکان را محدود می سازد (Jacobs, ۲۰۰۰, pp: ۱۰۶-۱۱۲)؛ باز طراحی و به کارگیری شاخص های شهر دوستدار کودک در رفع این محدودیت ها می تواند موثر باشد. «پرورش»^۱ نیز تغییراتی است که بر اثر

۱. باید گفت که امروزه در رابطه با مقوله پرورش در محیط های آموزشی از روانشناسی مدرسه یاد می شود؛ چنانچه در روان شناسی مدرسه (School Psychology)؛ روان شناسان این رشته در قالب سیستم آموزشی فعالیت می کنند و به کودکان در زمینه های اجتماعی، عاطفی و درسی کمک می نمایند.

و «طبیعت- تجربه» دانسته‌اند (شعاری‌نژاد، ۱۳۷۹، ص ۳). با این تعریف، نقش فراگیر محیط‌هایی روشن می‌شود که کودکان در آن حضور می‌یابند. پژوهشگران عصر حاضر نیز در بیان ضرورت‌های اساسی رشد، بر نقش محیط زندگی کودک و امکانات محیط جهت تحرک آزاد و مستقل، گسترش مهارت‌های بدنی و ایجاد پیوندهای عاطفی و روحی با آن تأکید می‌کنند (بهروزفر، ۱۳۸۰، ص ۲۰ به نقل از لافون، ۱۳۶۹).

«اهداف اساسی رشد» عبارتند از: ۱. آگاهی از مراحل، نظریه‌ها و اصول رشد؛ ۲. پی بردن به چگونگی تفاوت‌های رشد کودکان؛ و توضیح و تغییر الگوهای رفتاری کودکان؛ ۳. ایجاد دیدگاه‌ها و اصول مشخص و موثر به منظور سازگار کردن کودکان و نوجوانان با محیط اجتماعی و اخلاقی جامعه خود (پارسا، ۱۳۷۲، ص ۳۲).

کودک، فضا و طراحی شهر

در دهه حاضر شاهد تغییر نگران کننده‌ای دیگر در عادات روزانه کودکان هستیم؛ کودکان کمتر در بازی و فعالیت‌های آزاد در فضاهای باز یا فضاهای عمومی شرکت می‌کنند و اکثر اوقات خود را در خانه، کلاس‌های فوق برنامه و تحت نظارت مستقیم والدین سپری می‌کنند. این تحولات باعث پدید آمدن رویکرد جدیدی تحت عنوان «دوران کودکی مدرن»

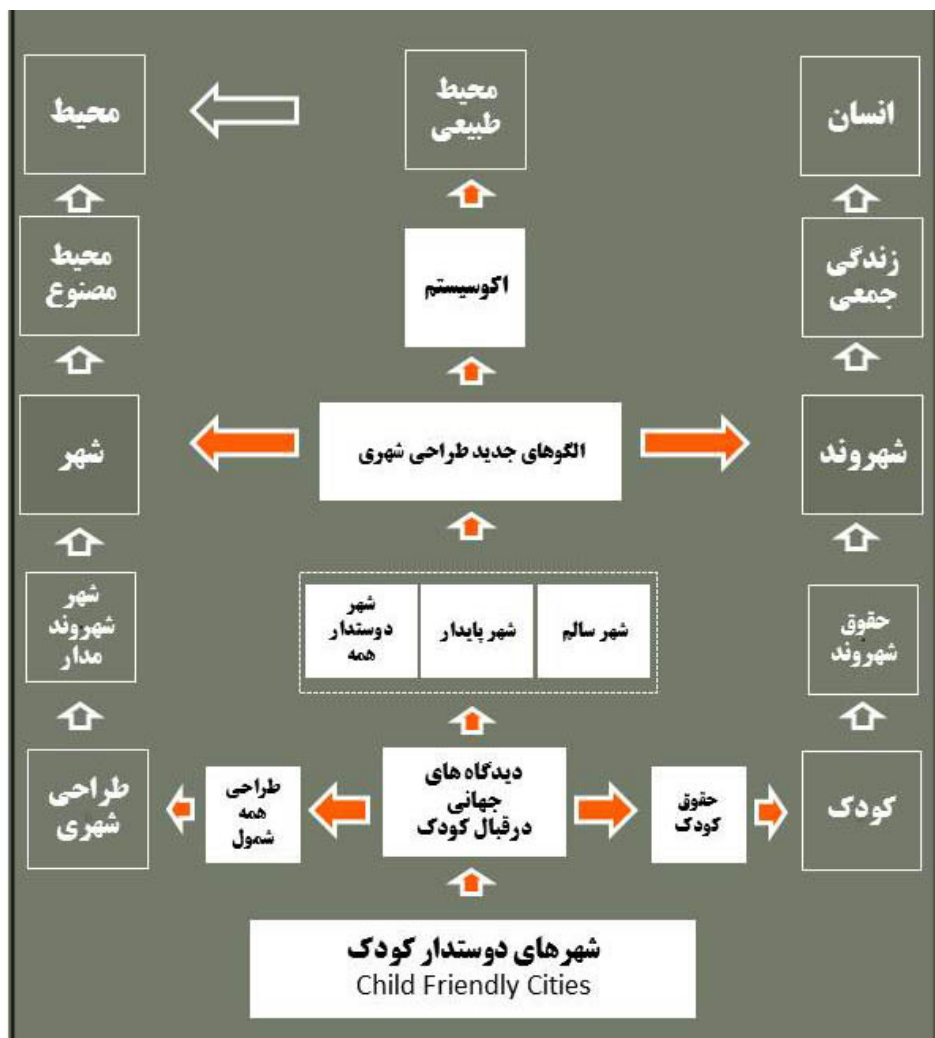
شده است (Jones: ۱۷، ۲۰۰۲). برای بسیاری از برنامه ریزان، معماران و مقامات دولتی، کودکان به ندرت به عنوان گروه دارای حقوق به حساب می‌آیند؛ بنابراین به «هنگام تضاد منافع در فضای عمومی، به ندرت اولویت به نیازها و تمایلات کودکان داده می‌شود. همین امر موجب جدایی و محرومیت کودکان از فضاهای عمومی شده است. یک مطالعه «بزرگ شدن شهرها» اثباتی بر این مدعاست، که نتایج آن نشان دهنده احساس بیگانگی کودکان با محیط‌های اطرافشان است» (Frank, ۲۰۰۶, p: ۱۳۵). کودکان معمولاً دوست دارند در مورد اینکه فضای زندگی آنان چگونه دیده می‌شود، بحث کنند. آنها اظهارات مهمی می‌نمایند و نظراتی درباره فضای باز مدرسه، رنگ اتاق و دیوارها و مبلمان مناسب خود را بیان می‌کنند و می‌خواهند در مورد آنها تصمیم‌گیری شود. بدینگونه کودکان فرضیه طراحان را مقطعی خواهند کرد. این فرضیه اساس طراحی خواهد بود که تصور کودکان، اشکال طراحی و شاخص مخصوص را برمی‌انگیزد (مطلق زاده، ۱۳۷۹، ص ۶۷).

مهمترین اقدامات در زمینه «شهر دوستدار کودک در ایران» را می‌توان در شهر بم دانست. عمده اهداف در نظر گرفته شده برای این طرح عبارت بود از:

۱. «تقویت مشارکت کودکان»: باید به بچه‌ها

جدول ۲. رفتارشناسی کودک در اهرم سنی مختلف؛ مأخذ: پیاز، ۱۳۷۶، صص ۳۴-۴۵.

سن کودک	خصوصیات اخلاقی
۲ ساله؛ ۵ ساله؛ ۱۰ ساله	آرام و ثابت- متعادل؛
۲/۵ ساله؛ ۵/۵ تا ۶ ساله؛ ۱۱ ساله	زود رنج و حساس؛
۳ ساله؛ ۶/۵ ساله؛ ۱۲ ساله	متعادل؛
۳/۵ ساله؛ ۷ ساله؛ ۱۲ ساله	درون گرا (متمرکز)؛
۴ ساله؛ ۸ ساله؛ ۱۴ ساله	ماجرارو و کنجکاو؛
۴/۵ ساله؛ ۹ ساله؛ ۱۵ ساله	گاهی درونگرا (متمرکز) گاهی برونگرا (پراکنده) عصبی و احساساتی؛
۵ ساله؛ ۱۰ ساله؛ ۱۶ ساله	آرام



نمودار ۶. تحلیل و جمع‌بندی ادبیات نظری مرتبط با شهرهای دوستدار کودک؛ ماخذ: نگارنده.

- فرصت داد تا درباره محیط دور و برشان تصمیم‌گیری کنند. این موضوع نباید بعد از اینکه تصمیم گرفته شد صورت بگیرد بلکه باید در حین تصمیم‌گیری بچه‌ها را دخالت داد.
۲. «بالا بردن آگاهی اجتماعی»: برای تقویت احترام به حقوق بچه‌ها باید جامعه را آگاه کرد. تمام سطوح مختلف اجتماع بایستی نسبت به این موضوع آگاهی یابد.
۳. «توجه به نیازهای بومی»: در این طرح‌ها باید به نیازهای خاص بچه‌ها، خانواده‌ها و اجتماع توجه کرد.
۴. «توسعه استراتژیهای شهری برای بچه‌ها»: دولت و بخشهای قانونگذار باید به نیازهای شهری بچه‌ها مانند تأمین ایمنی، و دوری از خشونت توجه خاصی داشته باشد.
۵. «بودجه‌های سازمانی بچه‌ها»: دخیل کردن افراد و نهادهایی که می‌توانند در تأمین بودجه طرح‌ها را یاری برسانند.
۶. «تقویت مشارکت»: بالابردن انگیزه‌های تمامی گروههای ذینفع در بالابردن و تقویت مشارکت همه.
۷. «ظرفیت سازی»: بالابردن امکانات و تواناییها و توسعه بالقوه ظرفیتهای برای نسلهای آتی بالابردن دانش و آگاهی، کمک به معنادار نمودن روشهای مشارکت (کاملنیا و حقیر، ۱۳۸۸).
- شهر دوستدار کودک
- امروزه در محیط‌های شهری ایجاد محیطی که



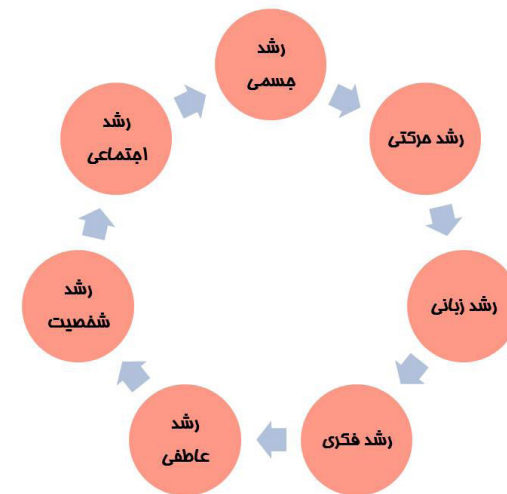
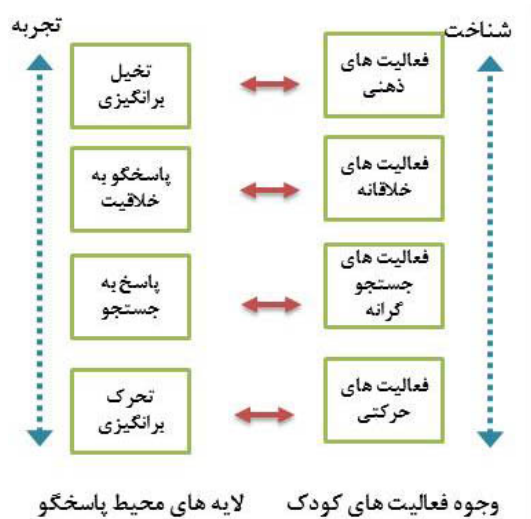
نمودار ۷. (سمت راست) مراحل رشد کودک؛ مآخذ: نگارنده بر اساس یافته های تحقیق و نمودار ۸. (سمت چپ) کودک و هرم نیاز مازلو؛ مآخذ: نگارنده بر اساس مازلو، ۱۳۷۶.

کودکان مستلزم طراحی یک شهر است که بطور فیزیکی احتیاجات توسعه ای کودکان را رفع نماید و این مستلزم شناخت و باز طراحی شاخص های موثر بر شهر دوستدار کودک است. «شهر دوستدار کودک، سیستمی از مدیریت محلی خوب است که در آن نظام محلی متعهد به اجرای حقوق کودکان و نوجوانان باشد. در این شهرهای مدیران تضمین می نمایند که کودکان را در اولویت قرار داده و آنها را در فرآیند تصمیم سازی درگیر نمایند» (UNICEF, ۲۰۰۴, p.۱).

کودکانی که در شهر سنتی ایران می زیسته اند، آرایش و نظام فضا را به صورتی خاص ادراک می کردند. نقاط عطف و محورهای شاخص شهر و وابستگی آنها به جهان بینی روان در پس کالبد شهر، ساختار ذهن آنها را تشکیل می داد (منصوری، ۱۳۸۹، ص ۳۲). از جمله خصوصیات بارز معماری سنتی ایران که باعث تعامل بهینه کودک و معماری

مورد رضایت کودکان باشد و برای آنان دارای مطلوبیت باشد، مورد توجه برنامه ریزان شهری قرار گرفته و از این رو ضرورت دارد تا با بررسی ادبیات مربوطه، شاخص های مهم شهر دوستدار کودک مورد ارزیابی قرار گیرد تا ضمن مشخص شدن نحوه تأثیرات و وضعیت آنان، به بازطراحی شاخص های شهر دوستدار کودک پرداخته شود. با توجه به تفاوت های فرهنگی و محیطی شهرهای ایران با دیگر شهرهای جهان بایستی شاخص های دوستدار کودک باید برای مطالعه بومی سازی شود. «اعلامیه جهانی حقوق کودک در ماده یک کودک را کسی می داند که کمتر از ۱۸ سال سن داشته باشد» (پیام یونسکو، ۱۳۷۱، ص ۴۰).

«شهر دوستدار کودک» محیطی است که در آن کودکان خواسته های خود را بیان کرده و بر مسائل مربوط به خودشان بتوانند تأثیرگذار باشند (Smith, ۲۰۰۸). ایجاد یک محیط مساعد برای

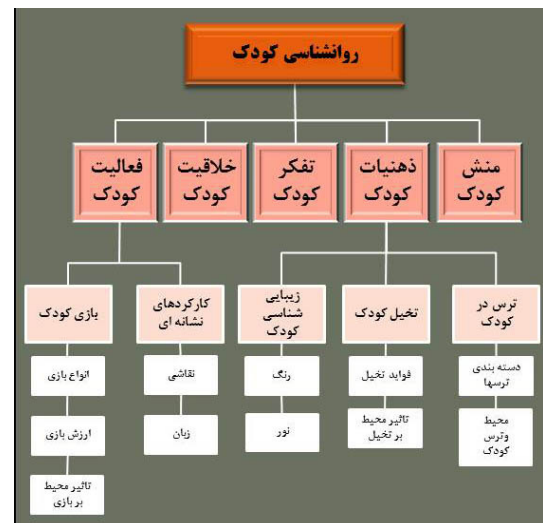


نمودار ۹. (سمت راست) انواع رشد کودک؛ ماخذ: نگارنده بر اساس یافته های تحقیق و نمودار ۱۰. (سمت چپ) رابطه فعالیت کودک و لایه های محیط شهری پاسخگو؛ ماخذ: نگارنده بر اساس یافته های تحقیق.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

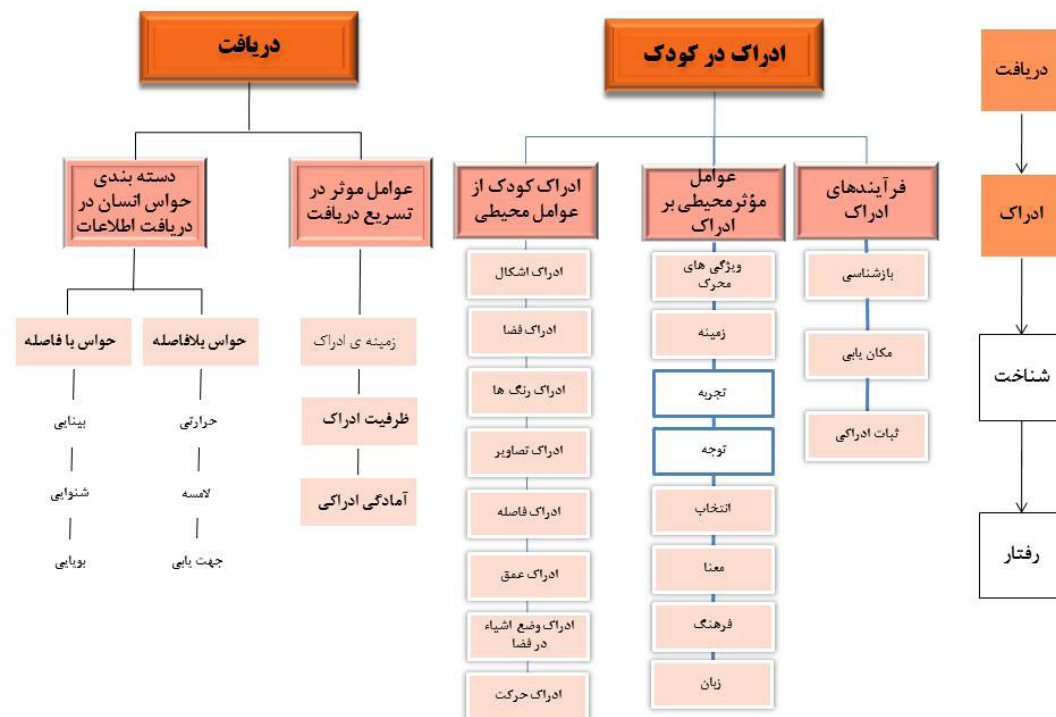
۷۳



نمودار ۱۳. رابطه ادراک و دریافت در کودک در فضاهای شهری؛ ماخذ: ترسیم نگارنده بر اساس یافته های تحقیق.

بخش هایی از این محله ها، کودکان مشارکت مستقیم داشته اند. این امر باعث انگیزش اتحاد محله ای و احساس مالکیت ساکنین به ویژه کودکان می شد. ۲. «ارتباط با طبیعت»: شهر سنتی ایران با جهان بینی روان در پس کالبد، طبیعت را یکی از منابع مهم شناخت تلقی نموده و سعی در احترام به طبیعت از طریق همزیستی شهر با طبیعت داشته است. ارتباط ادراکی به ویژه رابطه بصری و احساسی با طبیعت مانند امکان رویت و احساس عناصر، از

می شده، می توان به موارد زیر اشاره نمود: ۱. «محله و هویت محله ای»: شهر سنتی ایران در عین القای نظم، دارای بافتی بی نظم بوده است. بی نظم از آن جهت که از نظم اقتدار گرا در کلیه فضاها برخوردار نبوده و به عناصر متنوع امکان ظهور می داده و منظم از این رو که ارتباط میان عناصر و نحوه استقرار آنها را تعریف می کرده است. بنابراین محله و کوچه ها همواره، مکانی ایمن جهت استفاده و بازی کودکان بوده است و در ساخت و نگهداری



نمودار ۱۴. (سمت راست) مراحل رشد کودک بر اساس نظریه اتکینسون؛ مآخذ: ترسیم نگارنده و نمودار ۱۵. (سمت چپ) مولفه های طراحی شهری؛ مآخذ: نگارنده بر اساس یافته های تحقیق.

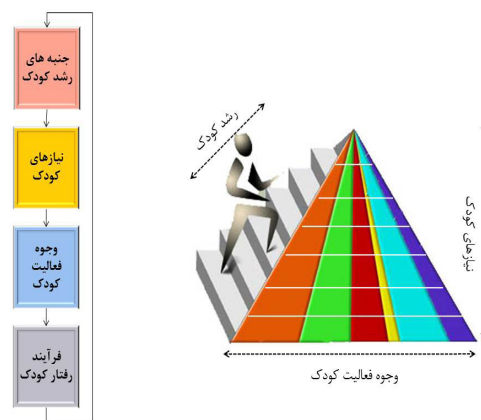
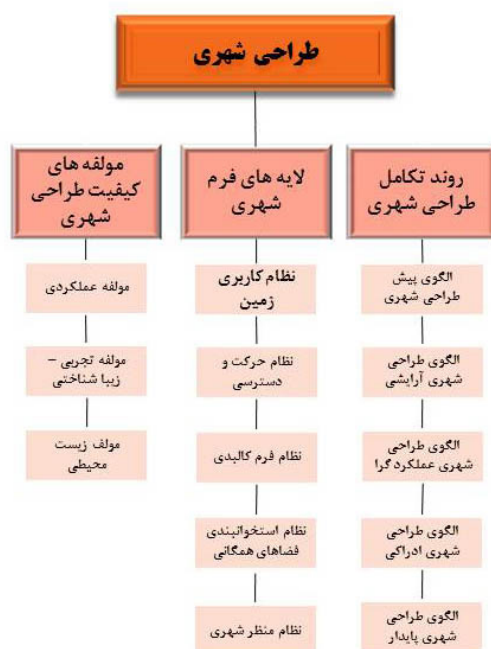
ترتیب تداوم و توالی موجود در معماری سنتی باعث سهولت انعکاس در ذهن کودک می گشت، چرا که کودکان، نه از استدلال ذهنی بلکه از تجارب عینی گذشته برای یافتن مسیر و تطابق خود با فضاها استفاده می کنند (Moore, ۱۹۹۰). کودک به مدد نشانه ها و همسانی صوری رنگ ها یا مصالح و یا نوعی رابطه با توالی معین در سیمای محیط به تعبیر اطلاعات فائق می آمد و قادر می شد موقعیت خود را درک نماید، چرا که این خصوصیات ریشه در ناخودآگاهی ذهنی کودک یا طرحواره های ذهنی اولیه داشت (یونگ، ۱۳۷۶، ص ۷۵).

۵. «مفهوم مکان و ارتباط آن با رشد کودک»: مطالعات و تحقیقات متفاوت صورت پذیرفته در مورد بحث مکان از دیدگاه های متعدد، همگی در یک نکته اتفاق نظر دارند که تفسیر معنای مکان، شامل تعامل پیچیده بین پاسخ های ادراکی، شناختی و عاطفی به محیط می باشد و عوامل برخاسته از زمینه

جمله وسیله هایی برای ارتباط روانی انسان خصوصاً کودکان با طبیعت و یادآور وجود خداوند به عنوان منشأ هستی بود (غفاری، ۱۳۷۷).

۳. «حضور کودکان در متن اجتماع»: معماری سنتی ایران با وجود عدم تعریف فضای خاص ویژه برای کودکان؛ با عجزین ساختن آموزش، کار، زندگی اجتماعی و مسایل فراغتی محیط زندگی شهری را تلطیف می نمود. این آمیختگی موجب نشاط و سرزندگی محیط و افزایش تمایل حضور کودکان در آن می شد. از شواهد این سرزندگی حضور فعال کودکان در مراسم مذهبی و مساجد و تکایا بود.

۴. «تناسب با توانایی شناختی و ادراکی کودک»: معماری و شهر سنتی ایران به دلیل دارا بودن خصوصیاتی نظیر ریتم، تکرار سلسله مراتب، تداوم، پیوستگی، تقارن، تعادل، مقیاس انسانی و کثرت در عین وحدت، طبق اصول گشتالت باعث سهولت در ادراک محیط می گردد. در مورد کودکان نیز این



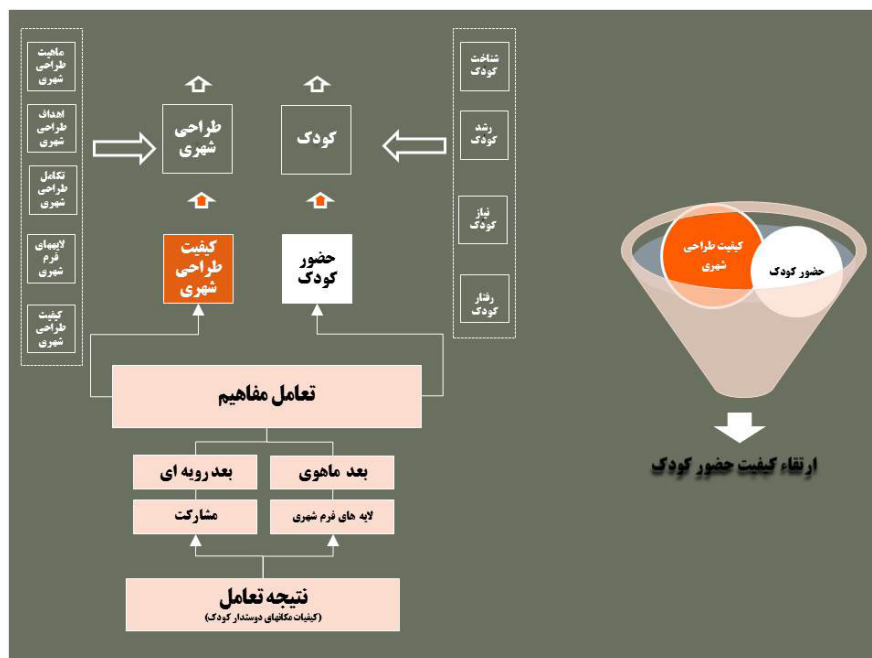
نمودار ۱۱. (سمت راست) مؤلفه های روانشناسی کودک در فضای معماری و شهر؛ مآخذ: نگارنده بر اساس یافته های تحقیق و نمودار ۱۲. (سمت چپ) حضور کودک در فضاهای شهری و فرایند بسترسازی آن در شهرها؛ مآخذ: نگارنده.

جدول ۳. ویژگیهای فضا و معماری کودک بر اساس نیاز کودکان؛ مآخذ: پورجعفر و محمودی نژاد، ۱۳۸۹، ص ۷۹.

حوزه ها	ویژگیها
روانی	شبیه سازی، خلق و آفرینشگری، آرامش بخشی، ایمنی، لذت بخشی، بازی آفرینی، تشویق بخشی روحی، گسترش احساس اجتماعی کودک
فیزیکی	عطر و بوی فضایی مناسب، بافت و جنس لطیف و غیر مزاحم، حرارت و برودتی، دنجی و خلوت کودکان، دسترسی آسان و سیرکولاسیون ساده و غیر مبهم.
فضایی	فعالیت و پویایی فضا، ساکت بودن فضا، ارتباط با طبیعت و فضای سبز، خودمانی بودن فضا، باز بودن فضا، روشنایی فضا، یادمانی و ادراکی بودن فضا.
رفتاری	تئاتر و نمایشهای کودکان در فضاهای باز کودک با شرکت خود کودکان، استراحت کودک، امکان مطالعه فردی و گروهی، همکاری و مشارکت دهی کودک، کار گروهی و بازیهای تیمی، اختلاط جنسی و سنی کودکان، فعالیتهای بدنی همراه با بازیهای فکری، تمرین های نوشتاری و شنیداری کودکان، بازی سازی با منظر و طراحی گیاهان و عناصر فیزیکی و بصری پارک.

در این خصوص نقش بارزی دارند، چراکه درک انسان از مکان هم وابسته به فیزیک یک فضا و هم تجربه وی از آن است. از آنجا که یکی از مؤلفه های سازنده مکان، زمان و تجربه انسان ها در فضا است که دائماً در حال نو شدن است. مکان، ماهیتی سیال، جاری و غیر ثابت پیدا می کند که ترکیب فضا و ادراک انسان از فضا ماهیت مکان را می سازد (منصوری، ۱۳۸۹، ص ۳۱).

همان گونه که فرهنگ بر تک تک جنبه های زندگی افراد مؤثر است، به همان میزان نیز بر تمام جنبه های طراحی محیط مصنوع و فعالیت ها نیز مؤثر است. میان محیط بالقوه؛ یعنی محیطی که در ذهن طراح وجود دارد و با آرمان های او درآمیخته است و محیط بالفعل؛ یعنی محیطی که در عمل ساخته شده و مورد بهره برداری کودکان قرار می گیرد، تفاوت های زیادی وجود دارد. هر محیط بالقوه قابلیت تبدیل به محیط بالفعل را نخواهد داشت، مگر اینکه با توجه به شرایط فرهنگی، اجتماعی و محیطی آن منطقه



نمودار ۱۶. ابعاد و تعامل مولفه های کیفیت طراحی شهری و حضور کودک؛ مآخذ: نگارنده.

برنامه ریزی شود (رازجویان، ۱۳۷۶، ص ۳۹).

کودک، مشارکت و طراحی شهر

در اکثر جوامع عموماً قشر کودک به عنوان افراد متخصص هر فرهنگ و جامعه ای و منبعی قابل اعتماد برای حل مسایل محیطی، مورد کم توجهی و بی مهری قرار می گیرند. از آنجایی که درک کودکان از جهان کاملاً متفاوت با بزرگسالان است، لذا مشارکت آنها در طراحی، ارزیابی و تکمیل طرح ها بسیار پراهمیت است. استفاده از قابلیت های مفهومی و تکنیکی کودکان در طراحی و برنامه ریزی فضاهای مورد نیازشان، همچنین برنامه ریزی و طراحی فضاهای عمومی، پدیده ای است که می توان آن را با موضوع برخورد دموکراتیک در ابعاد مختلف فرهنگی، سیاسی و اجتماعی برای حرکت به سمت برابری حقوق اجتماعی و فرهنگی در سلسله مراتب اجتماعی جوامع مدرن پیوند داد (Chawla & Heft, 2002: 206).

فهم نقطه نظر کودکان به عنوان ابزاری برای معنا دادن به «محیط دوستدار کودک» از مفاهیم پیچیده و بغرنج زمان حال است که با هدف

بهبود کیفی محیط مصنوع از طریق فهم ارزش ها و خواست های کودکان (و نه صرفاً دخالت ظاهری در آنها) نیازمند تحقیقاتی در مورد نحوه درک صحیح این تعامل و تسهیل مشارکت آنان است. نکته مهم، در نظر گرفتن تک تک کودکان به عنوان یک شخصیت منحصر به فرد و نه به عنوان یک بزرگسال رشد نیافته است (Lee, 2001: 23). تحقیقات صورت پذیرفته در خصوص مشارکت کودکان، فرایندی سه مرحله ای را پیشنهاد می نماید:

۱. «سطح ساختاری»: این سطح به حقوق و موقعیت کودکان در جامعه و حمایت های قانونی از آنها و نیز به وظیفه مسئولین در قبال کودکان به عنوان شهروندان جامعه می پردازد. مشاوره مسئولین و متولیان امر با کودکان خصیصه اصلی این سطح است.

۲. «سطح شخصی»: در این سطح هر کودک به عنوان یک شخص حقیقی با علایق و عقاید مشخص و ناظر زیرک محیط اطرافش مطرح است که اگر آزادی عمل داشته باشد، محقق نکته سنج و متفکری ماهر با فطرتی پاک است. بحث اصلی

جدول ۴. مولفه ها و بسترهای تعامل طراحی شهری و کودکان و ارتباط آنها؛ ماخذ: نگارنده بر اساس یافته های تحقیق.

مولفه	بسترهای تعامل	تعامل مفاهیم									
کیفیت طراحی شهری	ابعاد کیفیت	بعد ماهوی									
	مولفه های مکان یابدار	کالبد		فعالیت		معنی	پایداری	مشارکت	بعد رویه ای		
		منظر شهری	فرم کلیدی	سبزی	کاربری	منظر شهری	فضاهای باز			فرم کلیدی	دسترسی
مضمون	جنبه های رشد کودک	+	+	+					+	+	+
	نیازهای محیطی کودک								+	+	+
	فعالیت های کودک	+	+	+	+	+			+	+	+
	دریافت محیطی در کودک	+	+								+
	ادراک محیطی کودک	+	+	+							+
	شناخت محیطی کودک	+	+								+
	رفتار کودک	+	+	+	+	+					+
نتیجه تعامل		کیفیت های مکانهای دوستدار کودک									

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

۷۷

۱. اول «روش محتوایی» که در خصوص روابط و چگونگی تعامل و ارتباط ویژگی های محیط کالبدی با رفتار و ادراک و احساس در محیط می پردازد. از این روش جهت شناخت ماهیت شهر استفاده می شود. در تئوری های محتوایی عموماً توجه معطوف به محصول و نتیجه کار است که از آن تعبیر به جهت گیری محصول گرا می شود.

۲. دوم حوزه «روش های هنجاری» است؛ توصیه ای است که در خصوص ارزش ها و ویژگی های مطلوب و نامطلوب یا به عبارتی ایده آل ها و آرمان ها نظریه پردازی می کند. این حوزه، ارزش های لازم را جهت ارتقای کیفیت زیست در شهر به دست می دهد.

۳. سوم حوزه «روش ها و نظریات رویه ای» (فرآیندی) است که اساس مفهومی آن مطلوب ترین و بهترین راه رسیدن از وضع موجود به وضع مطلوب می باشد. در فرآیند طراحی از روش های رویه ای، جهت محقق شدن طرح بهره می برند (عباس

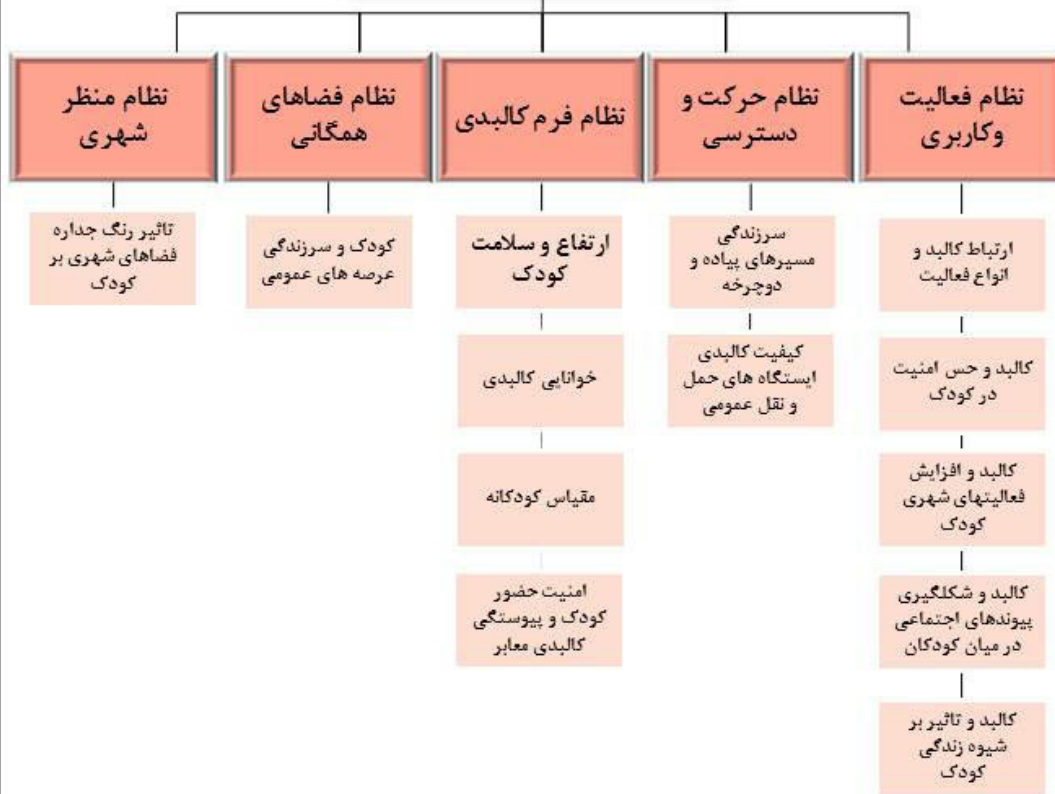
این سطح، زندگی زمان حال کودک است، نه زندگی آینده وی در دوران بزرگسالی است.

۳. «سطح شخصی - ارتباطی»: در این سطح، واقعیت های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی محیط های متفاوت زندگی کودکان مورد بحث است (Skivenes & Strandbu, ۲۰۰۶: ۱۳).

اسناد طراحی شهری

«سر استوارت لپیتون» در مقدمه کتاب متئو کارمونا با عنوان «ارزش طراحی شهری» در رابطه با مفهوم طراحی شهری در دوران جدید اشاره می کند که هدف طراحی شهری نوین تفکر درباره حصول ارزش اقتصادی - اجتماعی منبعت از طراحی مطلوب در میان طیف متنوعی از گونه های ساختمانی به ویژه ساختمانهای متعلق به بخش عمومی است (لپیتون، ۱۳۸۹؛ در مقدمه کتاب ارزش طراحی شهری). طراحی شهری به عنوان دانش و حرفه ای میان رشته ای با سه روش به عنوان نگرش های اساسی برای ورود به حوزه های نظری و روبروست. این روش ها عبارتند از:

مولفه کالبد



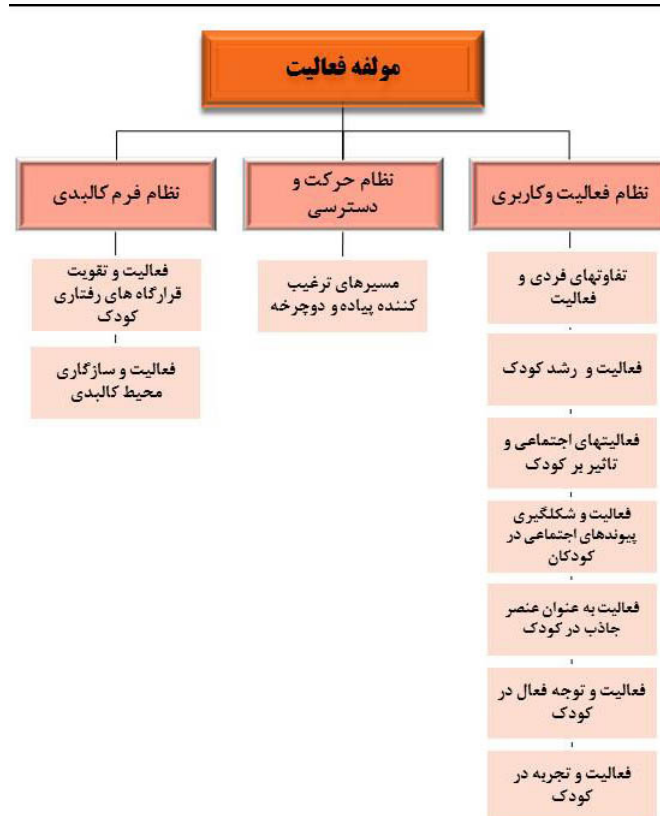
نمودار ۱۸. مولفه کالبدی شهر و انطباق با کودکان؛ ماخذ: نگارنده بر اساس یافته های تحقیق.

بخش عمومی و خصوصی که بعضاً تفاوت های بسیاری نیز باهم دارند را پاسخ دهد. اگر بخش خصوصی به طور عمده خواستار «زیست پذیری و ماندگاری اقتصادی» طرح هاست، در مقابل بخش عمومی خواستار عدالت و مساوات اجتماعی است، عدالتی که اهداف بخش عمومی را از طریق فرایند توسعه برآورده سازد. لذا ۳ بعد ارزش، به همراه هدف عملیاتی مورد نظر سند معتبر By Design، مفهوم محدود «ارزش مبادله» را به تفکر بسط یافته تری تحت عنوان «ارزش پایدار» تبدیل می کنند (کارمونا، ۱۳۸۹، ص ۳۷).

ابزار هدایت و کنترل و طراحی شهری

نیاز به کنترل و هدایت ساخت و سازها و توسعه مناطق شهری، منجر به تولید ابزار گوناگونی شده

است که هریک از آنها در سطح و مقیاسی متفاوت عمل می کنند. این ابزار ذاتاً در حیطه خروجی های فرآیند محور طراحی شهری می گنجد، زیرا هدف آنها اجرای پروژه های مشخص نیست، بلکه با وضع قوانین و ضوابط خاص در میان یا بلندمدت، اهداف ویژه ای را در محیط شهری تأمین می نمایند. «سند هدایت طراحی شهری» یک اصطلاح عام برای کلیه اسنادی است که سازندگان و طراحان (و سایر عوامل) به وسیله آنها توسعه و ساخت و ساز در زمینه طراحی و برنامه ریزی را هدایت می کنند. اسناد مزبور می توانند توسط ادارات محلی، صاحبان زمین، سازندگان و شرکای آنها، سازمان های تجاری و اجتماعی (که تمامی آنها می بایست در فرآیند مذکور مداخله کنند) یا توسط تعدادی از آنها به صورت گروهی



نمودار ۱۹. مولفه فعالیت کودک و ارتباط آن با طراحی شهر؛ ماخذ: نگارنده بر اساس یافته های تحقیق.

تهیه شوند (گلکار، ۱۳۸۵، ص ۱۳).

انواع ابزار کنترل و هدایت در طراحی شهری

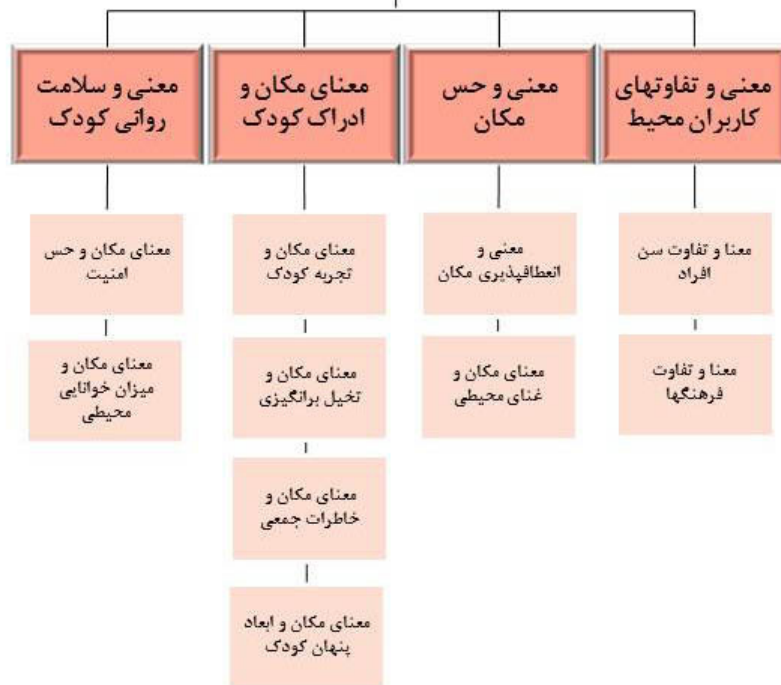
طراح شهر و یا سازندگان، به منظور ارائه طرح و بسته به هدف موضوع به سلسله مراتبی از سطوح اسناد هدایت طراحی شهری نیازمندند. لذا به منظور تعریف بهتر و دقیق تر طرح پیشنهادی و انتظام بخشی به مراحل گوناگون طراحی، با در نظر گرفتن مقیاس و سطح طرح، سلسله مراتبی از گونه بندی اسناد کنترل و هدایت طراحی شهری از مقیاس کلان به خرد عبارتند از: چارچوب ها، دستورالعمل ها، ضوابط یا کدهای طراحی و راهنماهای طراحی شهری.

چارچوب طراحی شهری

چارچوب طراحی شهری که معادلی برای Urban Design Frame work است، سندی است که در آن نحوه اجرای سیاست های برنامه ریزی را در منطقه ای که نیازمند کنترل، هدایت و اجرای تغییرات است،

ارائه می نماید. این سند شامل تصاویری دو بعدی از الزامات زیرساختی در آینده است (Cowan, ۲۰۰۵, ۴۱۸). نکته حائز اهمیت در مورد این سند، دید به آینده در مقیاس بزرگتر آن نسبت به اسناد قبلی می باشد. در چارچوب طراحی شهری، منطقه تحت پوشش لزوماً در زمان حاضر توسعه نمی یابد؛ بلکه کافی است که قسمتی از آن مربوط به حال و آینده توسعه یابد. از دیدگاه پاکزاد (۱۳۸۵) نیز، چارچوب طراحی شهری به اجرای سیاست ها پرداخته و عمدتاً بر روی آینده ی طرح متمرکز است. البته این مورد شامل شکل فیزیکی و تجسم سه بعدی آینده طرح نیز می شود. از نقطه نظر وی برای تحقق و تکمیل نظام کنترلی طراحی، چارچوب ها نیازمند راهنماهای طراحی شهری هستند. به اعتقاد کارمونا (۲۰۰۶) نیز چارچوب ها عمدتاً در توسعه های بزرگ مقیاس کاربرد دارند. محل قرارگیری چارچوب طراحی

مؤلفه معنا

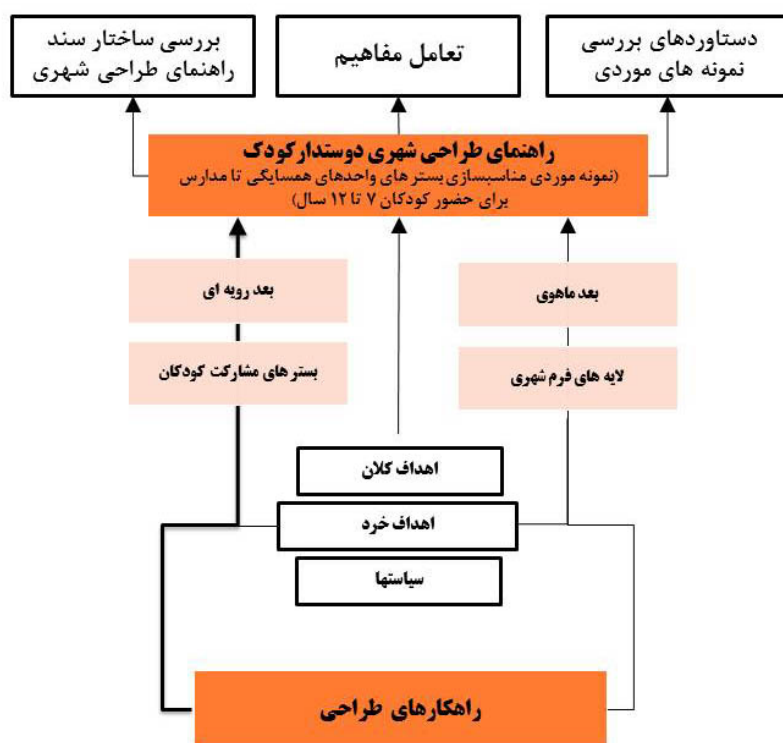


نمودار ۲۰. مؤلفه معنا و ارتباط آن با طراحی برای کودکان؛ مأخذ: نگارنده بر اساس یافته‌های تحقیق.

مهم‌ترین خصایل اسناد است که در حوزه حرفه نیز به صورت جدی رعایت می‌گردد. راهنماهای طراحی ارتباطی میان سیاست‌های عمومی برنامه‌ریزی و اجرای ضوابط و مقررات فراهم می‌سازد. هدف اصلی از بکارگیری راهنماهای طراحی، انتقال حس کیفیت ترجیحی طراح برای یک مکان می‌باشد» (بهزادفر، ۱۳۸۷، ص ۹). این واژه معادلی برای عبارت urban design guideline است. امروزه راهنماهای طراحی شهری وسیعاً مورد استفاده قرار می‌گیرند و در موضوعات مختلف و مقیاس‌های گوناگونی کاربرد دارند. همان‌طور که از نامشان پیداست، راهنماها در زمینه چگونگی اجرای توسعه در انطباق با سیاست‌های بالادست الگوها و راهکارهای مناسبی ارائه می‌نماید (Cowan, ۲۰۰۵: ۱۰۵). از دیدگاه

شهری در مراتب بالای این سلسله مراتب قرار گرفته است. ذکاوت (۱۳۸۶) چارچوب طراحی شهری را روشی جهت دستیابی به شرایط کیفی مطلوب یک منطقه در حال تحول می‌داند. وی سیاست‌های طراحی در این راستا را به لحاظ نگاه کلان و یا خرد به سه گونه تقسیم می‌کند: سیاست‌های کلیدی تأثیرگذار بر نظم کلان منطقه؛ سیاست‌های طراحی که در عرصه‌های خرد و تفصیلی متناسب با خصایص مکانی و جغرافیایی قابل اتخاذ است.

راهنماهای طراحی شهری راهنماهای طراحی شهری از سیاست‌ها و چارچوب‌های بالادست خویش تبعیت می‌کنند و سعی در تحقق سه بعدی و اجرایی کردن اهدافی دارند که در قالب این سیاست‌ها مطرح می‌شوند. «این یکی از



نمودار ۲۱. فرایند تدوین راهنمای طراحی شهری دوستدار کودک: مآخذ: نگارنده.

اساس سه گونه تعریف می شود:

۱. راهنماهای مربوط به حفاظت از ساختمان های با ارزش تاریخی و خود بافت تاریخی؛
۲. راهنماهای مربوط به محدوده هایی با موضوع نوسازی، توسعه میان افزا و توسعه مجدد؛
۳. راهنماهای مربوط به توسعه محدوده های جدید به ویژه طرح هایی با ابعاد مشخص (نراقی، ۱۳۸۹، ص ۱۱).

نتیجه گیری و جمع بندی

تدوین راهنمای طراحی شهری دوستدار کودک، از مهمترین مواردی است که لازم است در فرایند برنامه ریزی و طراحی شهری فعلی ایران موردنظر قرار گیرد که انبوه جمعیت کودکان و نوجوانان دلیلی بر این مدعاست. بهر حال، یک مکان دوستدار کودک محیطی است که کشف و تحقق یابی قابلیت مکان ها را برای انواع فعالیت و تعاملات اجتماعی کودک مقدور سازد، زمینه ساز ایجاد فرصت هایی برای یادگیری از محیط، شکل دادن به ویژگی های

شیروانی (۱۹۸۵) نیز بسط و توسعه سیاست های طراحی نیازمند تهیه راهنماهایی است تا از آن طریق به عناصر ظاهری نیز توجه شود. به عبارتی دیگر از دیدگاه وی یکی از ویژگی های راهنماهای طراحی شهری تأمین کیفیات ظاهری طرح است. راهنماهای طراحی در واقع مکمل چارچوب ها هستند. «آن ها ابزار هدایت در راستای چارچوب تعیین شده هستند و مواردی را که می بایست در طراحی و مطالعه مورد توجه قرار گیرند را مشخص می کنند، در حالی که خود به ارائه طرح نمی پردازند» (پاکزاد، ۱۳۸۵، ص ۱۴۳). امروزه راهنماهای طراحی شهری وسیعاً مورد استفاده قرار می گیرند و در موضوعات مختلف مقیاس های گوناگونی کاربرد دارند. نوع دیگری از گونه شناسی راهنما که نوعی سلسله مراتب موضوع طرح را در خود دارد، براساس محدوده اجرایی راهنما ارائه شده است. منظور از محدوده اجرایی، ارزش و قدمت تاریخی محدوده ای از شهری است که سند راهنما برای آن در نظر گرفته شده است. بر این

جدول ۵. مولفه های کیفی و ابعاد ماهوی و رویه ای تدوین راهنمای طراحی شهری شهر دوستدار کودک؛
 ماخذ: نگارنده.

مؤلفه های کیفیتی	بعد ماهوی					بعد رویه ای			
	نظام کاربری	نظام دسترسی	نظام فرم کالبدی	نظام فضای باز	نظام منظر شهری	سطوح مشارکت	نحوه مشارکت	مراحل مشارکت	فرهنگ سازی
نفوذ پذیری و حرکت									
اختلاف کالبدی									
همه شمول بودن									
کیفیت عرصه همگانی									
آسایش اقلیتی									
ایمنی و امنیت									
کیفیت قرارگاههای رفتاری									
انعطاف پذیری									
خوانایی									
شخصیت بصری									
حس زمان									
غناي حسی									
رنگ تعلق									
آموزندگی									
همسازي یا محیط									
انرژی کارایی									
یا کپی راجی محیط									
	راهکارهای طراحی					راهکارهای طراحی			

Child Friendly Urban Design Guideline

راهنمای طراحی شهری دوستدار کودک

جدول ۶. ویژگی های روانشناختی فضاهای بازی کودکان؛ ماخذ: نگارندگان با تطبیق و هماهنگ سازی بر اساس
 «تئوری خلاقیت اف. نلر» (۱۳۶۹)

ردیف	ویژگی روانشناختی	تعریف، بیان و احراز حوزه شناختی
۱	نوجویی و نوکاوی	«هیجان ذهنی» و «شعور سیال» به مثابه ابزار آزاد اندیشه در بازیهای دوران کودکی.
۲	کاوشگری	حس «کنجکاوی» نسبت به محوطه های بازی با تنوع در حد معقول.
۳	خودرهنمونی و خودشکوفایی	یادگیری متکی بر آغازگری مبتنی بر یادگیری خلاق و ایجاد التفات کودکان به مساله کاوی موجود در بازیهای سایت.

فیزیکی مکان به واسطه تقویت مشارکت کودکان گردد، به کودک، امکان خلق و کنترل قلمروهایی دهد و اسرار و رازهای کودکان را در این مکان ها در خود حفظ کند. مکان دوستدار کودک باعث ایجاد حس مفید و مؤثر بودن چه از بعد روان شناختی و چه از بعد رفتاری در کودکان می گردد. این چنین مکان هایی با برخورداری از برخی قابلیت ها باعث می شوند که کودکان به راحتی قادر به کسب تجارب متنوع و معنا دار در فرایند بلوغ فردی و اجتماعی خود باشند. مکان دوستدار کودک زمینه ای فراهم می کند که کودکان در عین احساس امنیت، به چالش کشیده شوند، در عین محصور بودن در

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
 Urban Management
 شماره ۴۴ پاییز ۹۵
 No.44 Autumn 2016

۸۳

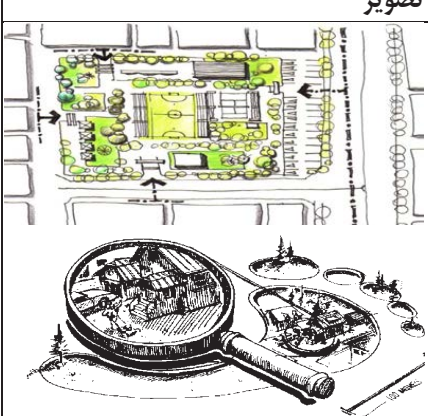
فضایی خصوصی، در بطن جامعه و اجتماع نیز حضور داشته باشند و در عین برآورده شدن نیازهای فعلی، در راستای تأمین نیازهای آتی آنها نیز باشد. با توجه به آنچه آورده شد و بر طبق آنچه از پروژه های شهری بر می آید، اقدامات مشارکتی کودکان در سطح پروژه های شهری در حال گسترده-تر شدن است. آنچه در این خصوص باید مورد توجه قرار گیرد اتخاذ سیاست ها و برنامه ریزی های محلی انطباق پذیر و پاسخگو به نیاز کودکان و نوجوانان است. چنین امری تنها با یکپارچگی دولت های محلی و تقویت حضور و مشارکت شهروندان، بخصوص گروه های خاص سنی محقق می گردد. می توان اینگونه نتیجه گرفت که نظارت مستمر مسئولان و در نظر گیری جایگاهی برای حضور مثرثمر کودکان و گروه های سنی مختلف در فرآیند برنامه ریزی و طراحی شهر ها و توجه به نیاز ایشان و البته تغییر این خواستها و نیازها در طول زمان از مهمترین عوامل تحقق پذیری مشارکت محسوب می شوند. از دیگر موارد قابل توجه در این خصوص می توان به آموزش کودکان در خصوص توجه به محیط پیرامون و ایجاد احساس مسئولیت در ایشان نسبت به فضاهای که مورد استفاده قرار می دهند، اشاره کرد.

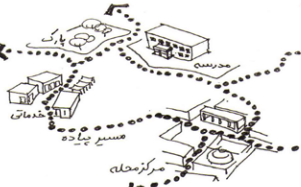
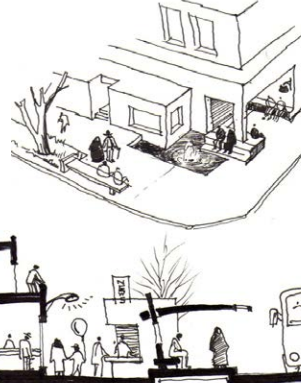
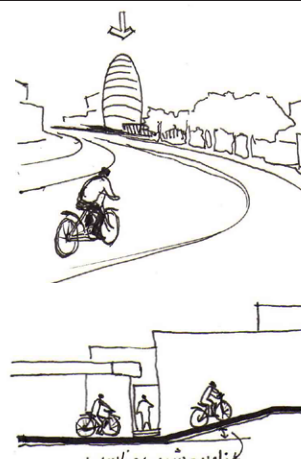
در ادامه به راهنمای طراحی شهری دوستدار کودک به اختصار اشاره می شود. اولین اصل در تدوین راهنما توجه به ابعاد مربوط به طراحی شهری است که عبارت اند از:

۱. نظام کاربری زمین؛
۲. نظام حرکت و دسترسی؛
۳. نظام فرم کالبدی؛
۴. نظام منظر شهری؛
۵. نظام استخوانبندی فضاهای همگانی.

از بعد روان شناختی در طراحی شهری دوستدار کودک، «درک معنا» به واسطه شناخت غیرمستقیم یا حرکت در خارج از جریان وقایع ادراک - کنش صورت می گیرد؛ به عبارتی، وقتی یک فرد در ارتباط مستقیم با موضوعی قرار گیرد، آگاهی و شناخت کامل صورت نمی پذیرد. لذا کودکان نیز تنها به واسطه بازتاب محیط در تجاربشان، معنا و ارزش ارتباط با مکان را خواهند آموخت، زیرا آگاهی در حین تجربه مستقیم به کمترین حد خود می رسد تا حدی که مواجهه با جهان، تقریباً ناخودآگاه و عادی به نظر می رسد و مرز تجربه بین خود و جهان مورد اغفال واقع می شود. شناخت غیرمستقیم این امکان را برای کودکان فراهم می کند تا تجربه مکان را در ذهن خود منعکس سازند و ماهیت ارتباط خود با مکان

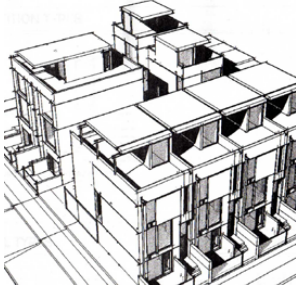
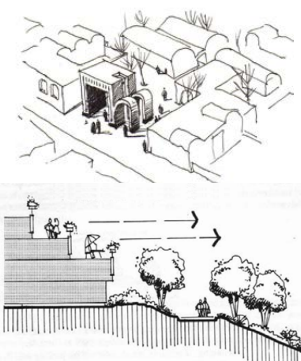
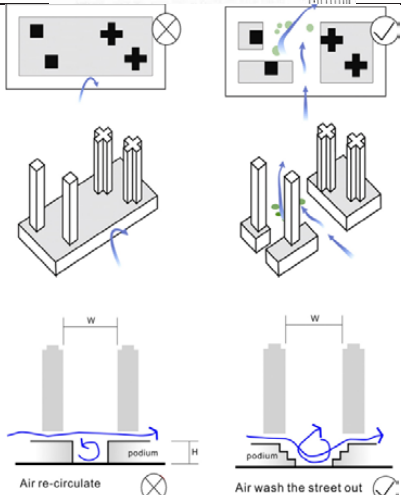
جدول ۷. نظام کاربری زمین و نظام حرکت و دسترسی در راهنمای طراحی شهری دوستدار کودک؛ ماخذ: نگارندگان.

نظام شهری		راهنما	تصویر
نظام کاربری زمین	نظام کانونی	(*) در نظرگیری کانونی بعنوان مرکز محله در هر محله، (*) مرکز محله باید در فاصله نزدیکی تا لبه محله، یا دورترین نقطه محله (مثلاً ۴۰۰ متر)، قرار گرفته باشد که امکان پیاده روی افراد را تا مرکز محله ممکن سازد.	

	(*) مکانیابی مدارس ابتدایی، باید با توجه به مقیاس پیاده تعیین شود.	نظام آموزشی
	(*) محورهای خدماتی محله باید در ترکیب با مدارس و مراکز محلات مکانیابی شوند؛ به گونه ای که والدین در زمان انتظار، بهترین استفاده را از زمان خود ببرند.	مراکز خرید و تفریح
	(*) در گوشه ها باید بر عرض پیاده روها افزود تا زمینه شکل گیری فعالیتهای و بهره گیری از تسهیلات مختلف مانند نیمکت، سایه بان، و چراغ در آنها فراهم گردد. (*) در سطح پیاده رو در نظر گیری بخشی برای چیدن بساط مغازه ها در بیرون و امکان حضور دستفروشها در ساعات مشخصی از روز با امکان نظارت بر فعالیت آنها، توصیه می شود.	شبکه حرکت پیاده
	(*) استفاده از عناصر فضایی واضح، برای کمک به حس جهت یابی، در کودکان، توصیه می شود. (*) برای سهولت توقف دوچرخه، ایستگاههایی در بین مسیر، در نظر گرفته شود. (*) به منظور افزایش علاقه به دوچرخه سواری، معابر باید بگونه ای طراحی شوند که دارای شیب مناسبی برای دوچرخه سواری باشند.	شبکه دسترسی و حرکت دوچرخه
	(*) مسیرهای دسترسی به ایستگاههای حمل و نقل عمومی، ضمن کوتاه بودن از مدارس و واحدهای همسایگی، باید مسیریابی امن در ساعات مختلف برای استفاده کودکان باشند. (*) کیفیت تعبیه ایستگاههای حمل و نقل عمومی بعنوان مکان هایی عمومی که امنیت آنها در تشویق کودکان به استفاده از حمل و نقل عمومی بسیار ضروری است، باید مدنظر قرار گیرد.	شبکه معابر

جدول ۸. نظام فرم کالبدی و نظام استخوانبندی فضاهای همگانی در راهنمای طراحی شهری دوستدار کودک؛

ماخذ: نگارنده.

نظام	راهنما	تصویر
نظام فرم کالبدی	نظام بلوک بندی و توده	
	کیفیات معمارانه	
	ملاحظات اقلیمی کالبد	

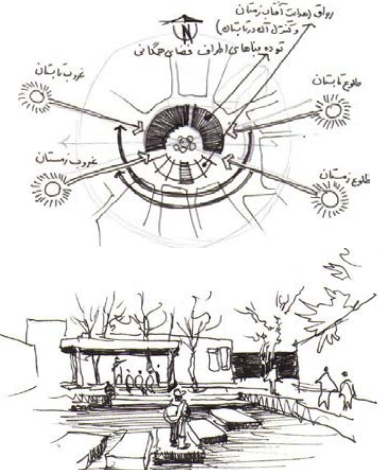
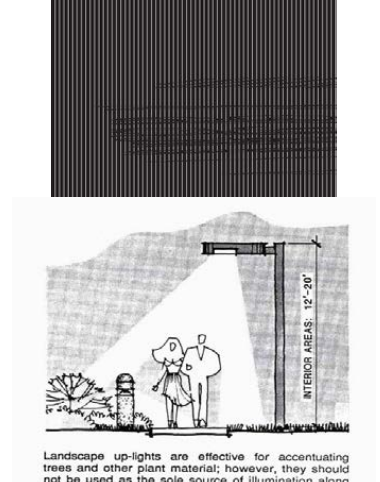
مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

۸۶

را به واسطه تجربه، تعیین نمایند. موضوع مهم برای مفهوم سازی دوستی با مکان در دوران کودکی این است که کودکان با مکان‌هایی روابط عاطفی مطلوبی ایجاد می‌کنند که خواست‌ها و نیازهای آنها را در فرایند رشدشان برآورده کند. مکان دوستی، پیوندی تأثیرگذار میان مردم به ویژه کودکان و مکان‌هاست. مکان دوستی، بصورت‌های متفاوتی ابراز می‌شود که می‌تواند زیبایی شناختی، حسی یا عاطفی باشد و حس یک مکان، شامل واکنش عاطفی یا بیولوژیکی به محیط کالبدی و فرهنگی است. در این میان شایان ذکر است که مراحل زیر لازم بنظر می‌رسد:

۱. طراحی اماکن و فضاهایی مختص کودکان در شهر؛
۲. توجه به ویژگیهای روان شناختی و فیزیولوژیکی کودکان در شهر؛
۳. فراهم سازی اماکن حضور کودکان در شهر از

	(*) مکان‌یابی و طراحی فضاهای عمومی باید به گونه‌ای باشد که از تابش آفتاب در روزهای سرد بیشترین استفاده را ببرد و استفاده از سایه در روزهای گرم را به حداکثر برساند. (*) در طراحی فضای بازی کودکان استفاده از عناصر طبیعت بخصوص آب، در ترکیب با انواع عناصر کالبدی، در جهت جذاب‌تر کردن فضاها توصیه می‌گردد.	ملاحظات اقلیمی	نظام استخوانبندی فضاهای همگانی
	(*) نورپردازی در مقیاس عابران پیاده (حداکثر در ارتفاع ۳ متری از سطح زمین) برای افزایش امنیت و راحتی دسترسی کودکان توصیه می‌شود. (*) قابل رویت بودن در عرصه‌های عمومی برای کودکان، در جهت افزایش ایمنی و امنیت حضور و فعالیت آنان در این عرصه‌ها، در ساعات مختلف شبانه‌روز، باید لحاظ گردد.		

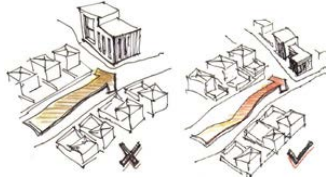
علیه کودکان، توجه به موضوعات زیست-محیطی و موارد مشابه است. از دیگر اهداف مهم در شهر دوستدار کودک می‌توان به این موارد اشاره کرد: ۱. ایجاد علاقه در کودکان برای پیگیری حقوقشان، ۲. حمایت از خانواده، تشویق بزرگسالان در راستای حفظ و حمایت از حقوق کودکان، ۳. مشارکت دادن کودکان معلول، ۴. تمرین همکاری میان کودکان و بزرگسالان، ۵. فعالیت در راستای غلبه بر فقر و نابرابری، ۶. توسعه فضاهای تفریحی و موارد مشابه.»

منابع و مآخذ

احدی و بنی جمالی (۱۳۸۲) روند تحولی خلاقیت در کودکان، نشریه تازه های علوم شناختی، سال ۹، شماره ۴.
اف. نلر، جرج (۱۳۶۹) هنر و علم خلاقیت، ترجمه

طریق طراحی متناسب برای کودکان در حوزه ضوابط و استانداردهای طراحی؛
۴. توجه به نقش فضاهای طراحی شده یا برنامه ریزی و مدیریت شهر بر اساس نیازهای روانشناختی و زیست شناختی کودکان به عنوان اصلی ترین گروه های آسیب پذیر اجتماعی. در پایان باید گفت که در باز طراحی شاخصهای شهر دوستدار کودک انتخاب ابعاد باید به درستی صورت گیرد. اهداف پروژه های شهر دوستدار کودک به طور عمده برای ایجاد فرصت برای کودکان در راستای شکل دادن و یا تغییر محیط پیرامونشان می باشد. از این منظر شهرهای دوستدار کودک به دنبال اعطای حق شهروندی به بچه ها، توسعه آگاهی، بالابردن مشارکت جمعی، کم کردن میزان خشونت

جدول ۹. نظام منظر شهری و نظام استخوانبندی فضاهای همگانی در راهنمای طراحی شهری دوستدار کودک؛ مآخذ: نگارندگان.

نظا م	راهنما	تصویر
نظام منظر شهری	مداره فضاهای شهری	
	دیدهای متوالی و کانونهای دید	
	رنگ	

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

۸۸

سید علی اصغر مسدد، انتشارات دانشگاه شیراز، شیراز.

اکرمی، غلامرضا (۱۳۸۲) بررسی و مقایسه آموزش معماری منطبق با دیدگاه لنگ با حرفه آموزشی معماری سنتی در ایران، مجموعه مقالات دومین همایش آموزش معماری، دانشگاه تهران.

بهروزفر، فریبرز و دیگران (۱۳۷۸) رابطه همسازی تراکم در مسکن و وضعیت تحصیلی کودکان دبستانی، نشریه شماره ک- ۲۹۷ مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، تهران.

بهروزفر، فریبرز (۱۳۸۰) مبانی طراحی فضاهای باز نواحی مسکونی در تناسب با شرایط جسمی و روانی کودکان، تهران، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.

بهزادفر، مصطفی و امیر شکیبامنش (زمستان ۱۳۸۷) جایگاه راهنمای طراحی در فرآیند طراحی شهری و نقش آنها در ارتقاء کیفیت فضای شهری، فصلنامه آرمانشهر، شماره ۱.

پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۵) مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری، انتشارات دانشگاه شیراز، شیراز.

پورجعفر، محمدرضا و هادی محمودی نژاد (۱۳۸۹) بررسی تحلیلی چگونگی برانگیزش آفرینشگری کودکان در طراحی فضاها و محوطه های شهری با تاکید بر رابطه «خلاقیت» و «طراحی کالبدی» فضاهای بازی کودکان، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۵، صص ۶۳-۸۲.

پیاژه، ژان (۱۳۷۶) تربیت به کجا ره می سپارد، ترجمه دکتر منصور و دکتر دادستان، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

پیام یونسکو (۱۳۷۱) خشونت، شماره ۲۷۳، تهران؛ سازمان ملی یونسکو در ایران.

جامعه مهندسان مشاور ایران، گروه شهرسازی (۱۳۸۶) استانداردهای برنامه ریزی و طراحی شهری، جلد اول، تهیه طرح و انواع طرح ها، چاپ اول، تهران دریکسل، دیوید (۱۳۸۶) ایجاد شهر های بهتر با کودکان و جوانان، ترجمه مهنوش توکلی، نشر دیبایه، تهران.

ذکاو، کامران (پاییز ۱۳۸۶) اتخاذ تصمیمات راهبردی در چارچوب طراحی شهری عباس‌آباد تهران، فصلنامه آبادی شماره ۵۶

رازجویان، محمود (۱۳۷۶) نگاهی به ائتلاف معماری و علوم رفتاری در نیم قرن گذشته، مجله صفا، سال ششم، شماره ۲۳، تهران، انتشارات دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.

رستگار امیر (۱۳۸۷) راهنمای طراحی شهری دوستدار کودک، نمونه موردی ارتقاء کیفیت بسترهای فضایی واحدهای همسایگی تا مدرسه برای کودکان ۷ تا ۱۲ سال، -۱۳۸۷، پایان نامه دانشگاه شهید بهشتی.

شاه آبادی فراهانی، حمیدرضا (۱۳۸۲) مقدمه‌ای بر ادبیات کودکان: بحثی در شناخت مفهوم دوران کودکی، تهران، انتشارات کانون پرورشی فکری کودکان و نوجوانان.

شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۷۹) ادبیات کودکان، انتشارات اطلاعات، تهران.

عبدالله‌زاده، اکبر و علی خیابانیان (خرداد ۱۳۸۶) لزوم فرایند در طراحی شهر، هفته نامه نقش نو غفاری، علی (۱۳۷۷) مبانی طراحی فضاهای متوالی در معماری شهری، نشریه علمی پژوهشی صفا، سال دوم شماره‌های ششم، هفتم و هشتم، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

کامل نیا و حقیر (۱۳۸۸) الگوی طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک؛ باغ نظر، شماره ۱۲.

کامل نیا، حامد؛ حقیر، سعید (۱۳۸۸) الگوهای طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک نمونه موردی شهر دوستدار کودک بم، باغ نظر، شماره دوازده، سال ششم، پاییز و زمستان ۱۳۸۸.

کوان، رابرت (۱۳۸۶) اسناد هدایت طراحی شهری، ترجمه کورش گلکار، انتشارات نقش پیراوش.

گلکار، کورش (۱۳۸۵) کندوکاوی در تعریف طراحی شهری، تهران مرکز مطالعه و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.

لافون، پی یرلویی رابرت (۱۳۶۹) آنچه باید درباره ریشه‌های روانی رفتار کودکان خود بدانید؛ ترجمه:

محمد حسین سروری، تهران، انتشارات همگام.

مطلق زاده، رویا (۱۳۷۹) وسایل بازی کودکان، معاونت خدمات شهری شهرداری تهران، سازمان زیبا سازی.

منصوری، سید امیر (۱۳۸۹) چستی منظر شهری (بررسی تاریخی تحولات مفهومی منظر شهری در ایران)، ماهنامه منظر، شماره ۹

نراقی رضوانی، اشکان (۱۳۸۹) تهیه راهنمای طراحی شهری برای طراحی نمای ساختمان‌های نو در کنار جاده‌های با ارزش تاریخی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه تهران، تهران.

یونگ، کارل گوستاو (۱۳۷۶) انسان و سمبل‌هایش، ترجمه حسن اکبریان طبری، تهران، انتشارات یاسمن.

BONFANTINI, GIUSEPPE BERTRANDO
(2015) Quale perequazione? ARCHIVIO DI STUDI URBANI E REGIONALI

Moroni, Stefano (2014) Complexity and the inherent limits of explanation and prediction: Urban codes for self-organizing cities, *Planning Theory* August 2015 vol. 14 no. 3 248-267

Chawla, L. (2002). *Growing up in an urbanising world*, London: Earthscan Publications Ltd.

Chawla, L. (2002). "Insight, creativity and thoughts on the environment": integrating children and youth into human settlement development. *Environment and Urbanization*, 14, 2, 11-21

Chawla, L. & Heft, H. (2002), Children's competence and the ecology of communities: functional approach to the evaluation of participation, *Journal of Environmental Psychology*, 22, 201-216

Egretta Sutton, Sh. & Kemp, P. (2002). Children as a partner in neighborhood place making, *Journal of Environmental Psychology*, 22, 171-189.

Frank, Kathryn I. (2006). "The Potential of Youth Participation in Planning" *Journal of Planning Lit-*

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

■ ۸۹ ■

erature, Vol. 20, No.4

Jacobs, J. (2000), The Uses of Side Walks Safety, In: The City Readers (R.T. Legates and F.Stout, Eds.), Routledge, London.

Jones, Owain (2002); Naturally Not: Childhood, the urban and Romanticism; Journal of Human Ecology Review; Vol:9 No:2; 17-30

Lee, N. (2001), Childhood and Society: Growing up in an age of uncertainty, open university press, Buckingham

Moore, R. (1996) 'Compact Nature: The Role of Playing and Learning Gardens on Children's Lives', Journal of Therapeutic Horticulture, 8, pp72-82.

Moore, R. C. (1990), Childhood's domain: play and place in child development, CA: MIG communication, Berkely

Skivenes, Marit & Strandbu, Astrid (2006), A child perspective and children's participation, Journal of Children Youth and Environment; No:16 (2); 10-27; Retrieved 29 June, 2008 from <http://www.colorado.edu/journals/cye>

Smith, Michael. (2008) Child/Youth Friendly City; Available at: [www.miyocasefoundation.org / node/7970/blog](http://www.miyocasefoundation.org/node/7970/blog).

UNICEF RC. 2005b. Child Friendly Cities, A Progress Report on the CFC Initiative in Bam, IRAN. UNICEF Resource Centre. www.unicef.org/iran/IRN_resources_CFC_eng-PDF.pdf.

UNICEF. (2004). Building Child friendly Cities: a Frame Work for Action. Available at: [ttp://www.childfriendlycities.org/pdf/cfc_booklet_eng.pdf](http://www.childfriendlycities.org/pdf/cfc_booklet_eng.pdf).

Gindrouz et al, Urban Design Associates, (2003), "the urban design hand book", "techniques and working methods". New York

Cowan, R. (2005), the dictionary of Urbanism, street-wise press London

Rainer Mayerhofer, (2007), Methodology of Urban Design, aesopo5 vienna

Moughtin, cliff and others, (1999), urban design methods and techniques

Lorenzo Ray - Francis Mark. (2002) Seven Realms of Children Participation", University of California, Davis, U.S.A. Milano, Italy

Mayor of London-Children's and Young People Units- "Making London Better for All Children and Young People"- 2003 -available on: www.london.gov.uk

Gils J. Van - European Networks, Children Friendly Cities Chairman ENCFC 30/10/2006

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

■ ۹۰ ■